

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Oktatásmélt

Programvezető: Habók Anita, Dr. habil.

A képzési program általános keretei

A képzési program az iskolai tanítás és tanulás kutatási problémáinak tágabb kereteivel és fő témaköreivel ismerteti meg a hallgatókat. Az elméleti felkészítés főleg a kognitív fejlődéssel, a képességek kutatásával, a deklaratív és procedurális tudás kapcsolatával, az iskolában elsajátított tudás szerveződésével, a tudás alkalmazásával, a problémamegoldással, a transzferrel, az iskolai tanulási-tanítási folyamatokkal kapcsolatos kérdéseket foglalja magában.

Kutatási témákat elsősorban két területen, az iskolában elsajátított tudás minőségének és szerveződésének vizsgálata, valamint a tanítás-tanulás módszereinek, hatékonyságának fejlesztése terén kínál fel. Az iskolában elsajátított tudás vizsgálatának két fő módszertani kerete alakult ki. Egyrészt nagyobb mintán végzett keresztmetszeti és longitudinális felmérésekkel lehetőség van a különböző készségek és képességek fejlődési folyamatainak leírására, feltérképezésére. Másrészt kisebb mintákon elvégzett, sok változóra kiterjedő felmérésekkel és hatékonyságvizsgálatokkal lehetőség kínálkozik az összefüggések sokoldalú elemzésére. Az iskolai tanítási-tanulási folyamatok módszereinek fejlesztése, hatékonyságának javítása terén elsősorban az iskolában végzett fejlesztő kísérletek jöhetnek számításba, melyek módszertani keretei, technikái a Doktori Iskolában ugyancsak kialakultak.

A doktori programban dolgozó hallgatók munkája a SZTE Neveléstudományi Intézete mellett működő kutatócsoportok munkáihoz is kapcsolódhat. A kutatócsoportok munkatársai közreműködnek a doktori program képzési és kutatási feladatainak megoldásában.

Fontosabb kutatási témák

1. A képességek fejlődése és fejlesztése

Az 1990-es évek végén számos képesség és készség felmérésére sor került, nagyrészt országos reprezentatív mintákon, keresztmetszeti adatgyűjtési technikát alkalmazva. A képességek nagyobb mintákon történő felmérését minden esetben az adott képesség elméleti tanulmányozása, szerkezetének leírása, az iskolai tanulásban és a tudás alkalmazásában betöltött szerepének elemzése, majd kisebb mintákon végzett pilot-study jellegű vizsgálatok előzték meg. A felmért fontosabb képességek és készségek például a kombinatív, a rendszerezési és a logikai képesség, az induktív gondolkodás, a szöveges

feladatmegoldó készség és a mértékváltás valamint a különböző idegen nyelvi készségek. A képzési program keretében hasonló készségek és képességek meghatározására, értelmezésére és a fejlődési folyamatok felmérésére kerülhet sor.

(a) A korábbi vizsgálatok kiterjesztése: új területek, tantárgyak és életkorok vizsgálata, újabb kontextusban, a háttérváltozók szélesebb körének elemzésével.

(b) A komplex problémamegoldás képességének vizsgálata további életszerű helyzetekben, az iskolában elsajátított tudás és a problémamegoldás kapcsolata, a transzfer részletes elemzése, a kontextus és a strukturális tényezők szerepének vizsgálata.

(c) A véletlennel, a valószínűséggel és a bizonytalansággal kapcsolatos gondolkodás vizsgálata, a korrelatív és valószínűségi gondolkodás fejlődése, a gondolkodás hibái, naiv általánosítások és tévképzetek a korrelatív gondolkodásban, valószínűségi folyamatok megértése, reprezentációinak lehetőségei a természet- és társadalomtudományi tantárgyakban.

(d) A gondolkodás stratégiai (metakognitív) összetevőinek fejlődésével és fejlesztésével kapcsolatos vizsgálatok.

(e) Az induktív, a deduktív és az analógiás gondolkodás szerepe egyes tantárgyak tanulásában. Analógiák és izomorf problémák, az analógiák szerepe a megértésben.

(f) A korábban elvégzett vizsgálati eszközök továbbfejlesztése, adaptálása, felmérések elvégzése más életkorban, más kontextusba (más nyelven, más kultúrában, másik országban), más háttérváltozókkal, újabb adatelemzési eljárásokkal.

2. Az iskolában elsajátított tudás szerveződése, minőségének jellemzése

Az elmúlt években több egymást követő koncentrált vizsgálat irányult az iskolában elsajátított tudás minőségének, alkalmazhatóságának mérésére alkalmas eszközök (a természettudományi tudás alkalmazása, természettudományos tévképzetek, matematikai megértés, írásbeli szövegalkotás, történelmi gondolkodás, kritikai gondolkodás, valószínűségi gondolkodás, komplex problémamegoldás, bizonyítási képesség, következtetési sémák) kidolgozására, majd az empirikus elemzésekre.

A PhD képzés keretében végezhető kutatási témák mindenekelőtt a következő területekre terjedhetnek ki.

(a) A tartalmi tudás szerveződésének sajátosságai, a fogalomfejlődés, fogalmi megértés, fogalmi váltás tanulmányozása a természet- és társadalomtudományok néhány kiemelt, központi jelentőségű területén. A szemantikus reprezentáció, a többszörös reprezentáció lehetőségei és szerepe a megértés elmélyítésében.

(b) Az iskolai teljesítmények és az azokat befolyásoló affektív tényezők kapcsolata (például a teljesítménymotiváció, az elsajátítási motiváció, az önszabályozó tanulás, az attribúciók, az énkép).

3. A képességek iskolai fejlesztése

A korábbi kutatási programok keretében sor került a műveleti gondolkodás különböző összetevőinek és az analógiás gondolkodásnak a fejlesztésére. Megtörtént a tartalomba ágyazott képességfejlesztés elméleti kereteinek és gyakorlati módszereinek kidolgozása. Elindultak a kísérletek a kritériumorientált képességfejlesztés terén. A doktori képzés keretében a jelöltek számára ideális kutatási téma egy-egy tananyagba ágyazott fejlesztő program kidolgozása és kísérleti kipróbálása.

(a) Több, elsősorban az anyanyelvhez (olvasás-szövegértés, írásbeli szövegalkotás), a logikai-matematikai műveletrendszerhez, az induktív és az analógiás

gondolkodáshoz, illetve egyes tantárgyakhoz – matematika, kémia, fizika, biológia, történelem, idegen nyelvek – kapcsolódó területen kerülhet sor a tartalomba ágyazott, illetve a kritériumorientált fejlesztő modell alkalmazására, hatékonyságának kipróbálására.

(b) A fejlődésben lemaradó tanulók képességeinek fejlesztése. A hátrányos helyzetű családokból, ingerszegény környezetből kikerülő tanulók célzott, nagyrészt individualizált, felfelé nivelláló hatású, komplex fejlesztő programjainak kidolgozása, a programok kísérleti kipróbálása, hatékonyságának bemérése. A reziliencia tanulmányozása, a hátrányos helyzet mellett magas teljesítményre motiváló iskolai környezet azonosítása, fejlesztése.

(c) A különleges bánásmódot igénylő tanulók fejlődésének vizsgálata és fejlesztésének lehetőségei.

(d) A gondolkodásfejlesztés alapjául szolgáló pedagógiai kompetenciák vizsgálata és fejlesztése

4. Az elsajátított tudás minőségét és a tanuláshoz való viszonyt javító módszerek

Az előző kutatások keretében egyrészt sor került a tudás minőségével kapcsolatos problémák feltárására, másrészt a tananyag közvetítésének és a gondolkodási képességek fejlesztésének integrálására. Szükség van további olyan kutatásokra, iskolai tanulási-tanítási módszerek kifejlesztésére, amelyek egyrészt javítják a megértést és a tudás alkalmazhatóságát, másrészt a fejlesztik a motivációt, erősítik a tanulás affektív tényezőit.

(a) További módszerekkel lehet bővíteni a különböző oktatási célok integrált megvalósítására irányuló iskolai kísérleteket. Ilyenek például a *Problem-Based Learning*, a *Content-Based ... Learning* és az *Inquiry-Based ... Education*, amelyekben a kihagyott helyeken a különböző tantárgyak, műveltségi területek jelenhetnek meg. A tudás minőségében bekövetkezett változások mérésére fel lehet használni a korábban kidolgozott mérőeszközöket.

(b) A tanulásszervezés megváltoztatása a tudás minősége és a tanuláshoz való viszony javítása érdekében. A fogalmi térképek használata, a metakognitív támogatás, az egyéni és csoportos projektek módszere, a csoportmunka, a kooperatív tanulás, a megtanító stratégiák, a differenciáció és az individualizáció alkalmazása az említett célok megvalósítása érdekében. Fejlesztő programok kidolgozása, kísérleti kipróbálása.

(c) Az új tudáskonceptiókra épülő, konstruktivista szemléletű, a tudás minőségét, a tantárgyi attitűdöket és a tanuláshoz való általános viszonyt javító taneszközök (tankönyvek, multimédiás eszközök) kidolgozása, kísérleti kipróbálása. A taneszközök ilyen szempontú fejlesztésével és elemzésével kapcsolatos elméleti keretek és technikák kidolgozása és alkalmazása.

(d) A pedagógiai támogatás (scaffolding) készségeinek fejlesztése a pedagógiai tartalmi tudás, a tudatos észrevétel és az osztálytermi hibakultúra elemzésén és fejlesztésén keresztül

5. Az óvodai fejlesztés, az óvoda-iskola átmenet és az első iskolai évek oktatási kérdései

Mivel a tanulási nehézségek általában az első iskolai években alakulnak ki, mind nagyobb figyelmet kap a kora-gyermekkorai nevelés, az óvoda-iskola átmenet és a sikeres iskolakezdés feltételeinek kutatása.

(a) A sikeres iskolakezdés előfeltételeinek azonosítása, az olvasás és a matematika elő-készségeinek tanulmányozása.

(b) Fejlesztőmunka az óvodában, a tipikustól eltérő fejlődés azonosítása és a lemaradások kompenzálására alkalmas fejlesztő eljárások.

(c) Az óvoda-iskola átmenet tanulmányozása, az iskola előtti szakaszban kezdődő longitudinális vizsgálatok lehetőségei.